Samenvatting van de cursus 3.7: Inleiding tot het moderne hedendaagse denken

Algemeen:

Deze cursus schetst een omvattende cultuurhistorische en wetenschapsfilosofische evolutie van het westerse denken, gegrondvest op het reductieve model van waarneming, hypothesevorming (abductie), voorspelling (deductie) en toetsing (peirastische reductie).

De tekst belicht op unieke wijze niet alleen de rationele systemen, maar ook de fijnstoffelijke, mantische en dieptepsychologische dimensies van de filosofie.

Het historisch traject leidt van de antieke natuurfilosofie (Mileziërs, Pythagoreeërs, Eleaten en Herakleitos) en de antieke neergang via het atomisme, de sofistiek en de tragische mensvisie van Euripides, naar de klassieke Attische synthese van Socrates, Plato en Aristoteles.

Vervolgens wordt getoond hoe de laatantieke theosofieën en de christelijke patristiek en scholastiek de westerse geest vormgaven, om ten slotte uit te monden in de grondslagencrisis van de Verlichting (Kant) en de moderne stromingen zoals het Duits idealisme, de fenomenologie, het existentialisme, de semiotiek en het maatschappijkritische denken.

Samenvatting

1: Het Methodologisch Kader – De Reductieve Methode

De cursus vertrekt vanuit een helder wetenschapsfilosofisch uitgangspunt: de reductieve methode. Elk filosofisch of wetenschappelijk onderzoek doorloopt vier opeenvolgende fasen:

- *Waarneming:* het verzamelen van onmiddellijk feitenmateriaal uit de leefwereld (commonsense).
- *Abductie* (regressieve reductie): het opstellen van een verklarende hypothese of 'lemma' om de verwonderlijke veelheid aan feiten begrijpelijk te maken.
- *Deductie* (progressieve reductie): het afleiden van logische en toetsbare voorspellingen uit de hypothese.
- *Volle of peirastische reductie:* het toetsen van de voorspellingen aan nieuwe feiten via verificatie of falsificatie.

Naast dit reductieve kernmodel hanteert de cursus aanvullende denkmethoden, zoals de fenomenologie (het beschrijven van bewustzijnsfeiten), de hermeneutiek (het duiden en interpreteren van teksten en ervaringen), de dialectiek (het denken in spanningen en synthesen) en de stoicheiosis (het ontleden en herordenen van basiselementen).

2: De Antieke Natuurfilosofie – Oorsprong en Eerste Grondslagencrisis

De westerse filosofie ontstaat in Griekenland met het onderzoek naar de fusis (natuur). Hierin onderscheiden we vier grote vroege denkstromingen:

- *De Milesiërs* (Thales, Anaximandros, Anaximenes): Zij voeren de hylische abstractie in door te zoeken naar de archè (oerbeginsel) en oerstof van alle dingen (zoals water of het onbegrensde apeiron).

- *De Paleopythagoreeërs:* Zij ontwikkelen de mathematisch-theoretische abstractie. De kosmos bestaat uit getalvormen en wiskundige harmonie. Dit mengt zich met de Orfische theosofie, waarin een hiërarchie van zielen en fijnstoffelijke krachten centraal staat.

- *De Eleaten* (Parmenides, Zenon): Zij stichten de noëtisch-ontologische abstractie en de eenheidsleer (henologie). Voor Parmenides is het 'Zijnde' één, onveranderlijk en eeuwig; verandering en veelheid zijn slechts schijn (doxa). Zenon verdedigt dit met beroemde paradoxen en de eristische weerleggingskunst (reductio ad absurdum).

- *Herakleitos van Efesos:* Hij ontwerpt een hermeneutisch-dialectische visie. Wereldstof is het 'eeuwig levende vuur'. Alles beweegt (panta rhei) door een innerlijke harmonie der tegengestelden en een overkoepelende logos (wereldverstand). Herakleitos legt tevens de basis voor een vroege dieptepsychologie door het menselijk onbewuste ('slapen') te stellen tegenover het bewuste inzicht ('waken').

3: De Neergang van het Natuuronderzoek – Mechanisme, Sofistiek en Tragiek

Rond -450 treedt een crisis op wanneer de rede en de zintuiglijke ervaring met elkaar in botsing komen. Dit leidt tot nieuwe verzoeningspogingen en reacties:

- *Het Mechanisme en Atomisme:* Empedokles stelt vier oerwortels voor (vuur, lucht, water, aarde) die bewogen worden door Minne en Strijd. Anaxagoras sticht de pre-galileaanse sciëntistiek door te stellen dat alle kwaliteiten als onbegrensd deelbare deeltjes (homoiomerieën) aanwezig zijn, geordend door de Nous (wereldverstand).

- *Leukippos en Demokritos* introduceren het zuivere mechanicisme: de werkelijkheid bestaat uit onverdeelbare deeltjes (atoma) die bewegen in het lege vacuüm.

- *De Euripideïsche Hermeneutiek*: De tragediedichter Euripides brengt een dieptepsychologische en maatschappijkritische wending. Hij ontmaskert maatschappelijke schijn, belicht het onbewuste driftleven (thumos) en toont hoe het menselijk lot beheerst wordt door raadselachtige kosmische krachten. Tegenover de ontkrachting door het verstand plaatst hij eukleia (de nobele zelfopoffering).

- *De Protosofistiek:* Sofisten zoals Protagoras en Gorgias verschuiven de aandacht naar de mens en de maatschappij (humanisme). Protagoras stelt dat de mens de maat is van alle dingen (homo mensura). Dit leidt tot een praktisch relativisme, waarin de retoriek (de overredingskunst) en het onderscheid tussen natuur (fusis) en menselijke wet (nomos) centraal komen te staan.